

HÉT PÜSPÖK ÉS EGY KIRÁLY: A HÉT ANGLIKÁN PÜSPÖK PERE (1688)

SCHVÉD BRIGITTA KINGA

JOG.
történet

ELTE ÁJK
Jogtörténeti Kutatások

A SZERZŐ:

DR. SCHVÉD BRIGITTA KINGA

TUDOMÁNYOS
SEGÉDMUNKATÁRS

NKE EJKK POLITIKA- ÉS
ÁLLAMELMÉLETI KUTATÓINTÉZET
BRIGITTASCHVED@GMAIL.COM

2026. június 15.

Az 1688-1689. évi angliai politikai fordulatot, melyre a kortárs legitimációs narratíva nyomán a hazai és külföldi történetírás egyaránt gyakran „dicsőséges forradalomként” (*Glorious Revolution*) hivatkozik, leginkább II. Jakab (1685-1688) trónvesztésével, III. (Orániai) Vilmos partraszállásával, valamint a Jognyilatkozat (*Bill of Rights*) 1689. évi elfogadásával szokás összekapcsolni. A katolikus II. Jakab (1685-1688) uralmának összeomlása nyomán protestáns lánya, II. Mária (1689-1694), illetve férje, III. Vilmos (1689-1702) mint társuralkodó került a trónra. A politikai és alkotmányos átrendeződés azonban természetesen nem egyik napról a másikra ment végbe. A fordulatot előkészítő alkotmányos és (egyház)jogi válság már hónapokkal korábban látványos formát öltött a szigetországban. Ennek egyik fontos epizódja volt a hét anglikán püspök 1688 júniusában zajló, a királyi prerogatívára és a parlamenti törvényhozás határainak kérdését középpontba állító pere.

II. Jakab 1685-ben még viszonylag széles politikai támogatottsággal lépett trónra. Katolikus vallása önmagában nem tette lehetetlenné uralmát, hiszen az alattvalók többsége, kiemelten a toryk és az anglikán egyház továbbra is a törvényes öröklés és a passzív engedelmesség elvéhez ragaszkodott. A király egyházpolitikája azonban hamar bizalmi válságot idézett elő, ugyanis nem csupán a katolikusok, hanem a protestáns disszidentek (nonkonformisták), vagyis az anglikán egyházon kívüli protestáns közösségek jogi helyzetén is enyhíteni kívánt. E törekvés önmagában akár a vallási türelem irányába is mutathatott volna, ám a kor Angliájának politikai közössége számára döntő kérdés volt, hogy mindez parlamenti törvényhozás útján vagy az uralkodó egyoldalú hatalomgyakorlásával történik-e.¹

A konfliktus az 1687. április 7-én a Whitehallban elhangzott, majd ezt követően több kiadásban írásban is terjesztett, 1688 elején ráadásul meg is újított „türelmi nyilatkozattal” (*Declaration for Liberty of Conscience*) élesedett, melyben II. Jakab felfüggesztette a katolikusokat és a protestáns disszidenteket sújtó büntető-törvények alkalmazását, valamint a közhivatalviselést a hivatali eskükhöz és vallási feltételekhez kötő rendelkezések egy részét is.²

A probléma jogtörténeti szempontból abban rejlett, hogy Jakab mindezt a törvények általános felfüggesztésére (szuszpenzáció), illetve az egyes személyeknek vagy eseteknek a törvények alkal-

mazása alóli felmentésére (diszpenzáció) vonatkozó uralkodói hatalmára hivatkozva tette. A kortársak jelentős része a „türelem” nyelvezetének efféle alkalmazása révén attól tartott, hogy mindez a gyakorlatban a parlament megkerülését és a katolikus udvari politika megerősítését szolgálja. Egy újabb, 1688. május 4-i királyi rendelkezés különösen érzékeny pontot érintett, amikor is Jakab elrendelte, hogy nyilatkozatát olvassák fel az anglikán templomokban.

Az ügy a kora újkori angol politikai nyilvánosság működési mechanizmusába illeszkedve is emblemikus pillanatként értelmezhető, hiszen a polgárháború (1642-1649) nyomán felélénkült politikai sajtó, valamint röplap- és pamfletirodalom az 1688-1689. évi politikai fordulat éveiben újra különös jelentőségre tett szert a szigetországban. Számos pamflet, röplap, újságtermék, sőt politikai prédikáció közvetítette a kibontakozó politikai válság eseményeit.³

A hét püspök májusi uralkodói rendeletet követő gyors megmozdulása e nyilvános vita sürősödési pontjává vált. Az anglikán püspöki kar számára ugyanis az uralkodó nyilatkozata – melyhez Jakab továbbra is ragaszkodott – kettős csapdát teremtett. Ha engedelmeskednek, saját egyházuk tekintélyével hitelesítenek álláspontjuk szerint jogilag erőteljesen vitatható királyi aktust. Amennyiben viszont megtagadják az engedelmisséget, könnyen az uralkodó elleni nyílt lázadás vádját vonhatják magukra. William Sancroft canterburyi érsek és hat püspök-társa – William Lloyd, Francis

Turner, John Lake, Thomas Ken, Thomas White és Jonathan Trelawny – ezért 1688. május 18-án petíciót nyújtott be az uralkodóhoz.⁴

A püspökök alázatos hangvételű kérelmükben nem a vallási türelem elvét támadták, hanem azt állították, hogy Jakab nyilatkozata olyan szuszpenzációs hatalmon alapul, melyet a parlament korábban többször törvénytelennek nyilvánított.⁵ Jakab válaszareakciója ugyanakkor politikailag végzetesnek bizonyult. 1688. június 8-án a Titkos Tanács (*Privy Council*) elé idéztette a püspököket, akik elismerték, hogy a petíció tőlük származik. A tanács ezt követően arra kívánta kötelezni őket, hogy adjanak formális, vagyoni felelősséggel is járó megjelenési biztosítékot (*recognizance*) arra nézve, hogy később a Királyi Tábla (*King's Bench*) bírósága előtt felelnek az ellenük felhozott vádakra. Mivel ezt megtagadták, a lázító rágalmozgásként értelmezett petíció ügyében kiadott fogvatartási parancs alapján a Towerbe vitték őket. A londoni tömeg a püspököket azonban nem lázadókként, hanem az anglikán egyház és az „ősi alkotmány” védelmezőiként ünnepelte.

A helyzetet tovább élezte, hogy két nappal később, 1688. június 10-én megszületett II. Jakab és második felesége, Modenai Mária fia, James Francis Edward Stuart walesi herceg (1688–1766), a későbbi „Vén trónkövetelő” (*Old Pretender*). A katolikus trónörökös érkezése érvénytelenítette azt a korábbi reményt, hogy Jakab uralmát rövid átmenet követi majd protestáns lánya, Mária (a

későbbi II. Mária) öröklésével. A helyzet tehát még inkább kiéleződött.⁶ A hét püspök pere erre ezt követően e hónap végén, 1688. június 29–30-án került sor a *King's Bench* bírósága előtt, a Westminster Hallban. A vád „láztató rágalmozgás” (*sedition libel*) volt; a korona szerint a püspökök petíciója a királyi hatalom tekintélyének aláásását célozta. A védelem ezzel szemben arra épített, hogy a püspökök nem nyilvános láztató iratot terjesztettek, hanem alattvalóként éltek a királyhoz intézett tiszteletteljes kérvényezés jogával (petíciós jog).⁷

Az esküdszék másnap, június 30-án felmentette a püspököket.⁸ Az ítéletet Londonban és országszerte egyaránt örömmel fogadták, mely egyértelműen jelezte, hogy Jakab végérvényesen elveszítette azt a tory politikai és anglikán egyházi körök általi támogatást, melyre uralma kezdetén még számíthatott. Ugyanezen a napon pedig az angol politikai és egyházi elit hét befolyásos tagja – az utókor által „halhatatlan hétként” (*Immortal Seven*) emlegetett csoport – meghívólevelet küldött Orániai Vilmosnak.⁹ A per legfontosabb kérdése tehát nem pusztán az volt, hogy a püspökök engedelmessékedtek-e a királynak, hanem az, hogy meddig terjedhet az uralkodói prerogátiva, és büntethető-e az, aki jogi és lelkiismereti alapon figyelmezteti a királyt hatalmának korlátaira.

A hét püspök pere egyértelműen a következő év politikai fordulatának egyik közvetlen előjátéka volt. Önmagában természetesen nem döntötte meg II. Jakab uralmát, de látva-

nyosan megmutatta a királyi hatalom politikai elszigetelődését. A püspökök petíciója olyan alkotmányos kérdéseket sűrített magába, melyek a későbbi *Bill of Rights* rendelkezéseiben is visszaköszöttek, kimondva, hogy a törvények királyi hatalommal, parlamenti hozzájárulás nélkül történő függesztése, illetve mellőzése törvénytelen.¹⁰

Hivatkozások:

¹ Miller, John: James II. New Haven–London, 2000. Yale UP, 141–171. p.; Harris, Tim: *Revolution: The Great Crisis of the British Monarchy, 1685–1720*. London, 2006. Penguin, 73–112. p.

² James II.: *His Majesties Gracious Declaration to all His loving Subjects for Liberty of Conscience*. London, 1687. 1–4. p. Vö. az ún. Clarendon-kódex törvényeivel, különösen: *Conventicle Act* (1664/1670), *Five Mile Act* (1665); a hivatalképesség kapcsán: *Test Acts* (1673, 1678).

³ Schvéd Brigitta Kinga: *A hatalmi egyensúly elve a korai 18. századi angol politikai médiában (1697–1714)*. PhD-értekezés. Pécs–Mainz–Budapest, 2026. PTE, 35–87. p.

⁴ Sowerby, Scott: *Making Toleration: The Repealers and the Glorious Revolution*. Cambridge, MA, 2013. Harvard UP, 153–192. p.

⁵ Kenyon, J. P. (ed.): *The Stuart Constitution, 1603–1688*. Cambridge, 1986. Cambridge UP, 406–407. p.

⁶ Vö. Rigó Balázs: II. Jakab (1685–1688) államelmélete – Fejedelmi parainesis a száműzetésből (1692). *Jogi Tanulmányok* 2018/1. 285–295. p.

⁷ Anon.: *The Proceedings and Tryal in the Case of (...) William Lord Archbishop of Canterbury [William Sancroft], and the Right Reverend Fathers in God*

(...). London, 1689. Printed for Thomas Basset, at the George in Fleet-street, and Thomas Fox, at the Angel in Westminster-Hall, 1–20, 38–44, 140. p.

⁸ A per az angol esküdszék politikailag érzékeny ügyekben betöltött önálló szerepének egyik emblemikus példájává vált, különösen a Bushel-ügy (1670) után megerősödő esküdszéki függetlenség kontextusában; vö. Green, Thomas A.: *Verdict According to Conscience: Perspectives on the English Criminal Trial Jury, 1200–1800*. Chicago–London, 1985. University of Chicago Press, 262–263, 318–331. p.; Antal Tamás: *Az angol esküdszék története*. Szeged, 2019. Szeged Iurisperitus, 54–61.

⁹ A két „hetes” csoport nem azonos, a hét püspök közül azonban öten később az ún. *nonjurorok* közé kerültek, akik II. Jakab trónvesztése után megtagadták a hűségeskü letételét III. Vilmosra és II. Mária-ra; vö. Goldie, Mark: *The Nonjurors, Episcopacy, and the Origins of the Convocation Controversy*. In: Cruickshanks, Eveline (szerk.): *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism, 1689–1759*. Edinburgh, 1982. John Donald Publishers, 15–35. p.

¹⁰ Schwoerer, Lois G.: *The Declaration of Rights, 1689*. Baltimore–London, 1981. Johns Hopkins UP, 267–291. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: A hét Towerbe zárt püspök. Ismeretlen művész olajfestménye, 1689 k. (NPG, London). Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Seven_Bishops_committed_to_the_Tower_in_1688_from_NPG.jpg Letöltve: 2026. június 15.